УДК 343.9
Ясніцький Дмитро Сергійович –
аспірант
Державний податковий університет
https://orcid.org/0009-0008-6134-0937

Dmytro S. Yasnitskyi –
PhD Student,
State Tax University
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)
https://orcid.org/0009-0008-6134-0937

Правові механізми забезпечення виконання судових рішень у національному та європейському праві

Стаття присвячена дослідженню правових механізмів забезпечення виконання судових рішень у національному та європейському праві. Автор аналізує теоретичні засади примусового виконання рішень судів, національні нормативно-правові механізми, а також практичні проблеми застосування цих норм. Основну увагу приділено виявленню причин невиконання рішень, їх наслідків для прав і законних інтересів громадян та держави, а також способів підвищення ефективності правозастосування.

У роботі здійснено порівняльний аналіз українського законодавства з практикою країн Європейського Союзу. Встановлено, що європейські моделі характеризуються комплексністю підходів: поєднанням адміністративного та судового контролю, моніторингом виконання рішень, превентивними заходами та застосуванням сучасних технологічних інструментів. Досвід ЄС показує, що ефективність механізмів забезпечення виконання рішень значно підвищується за умови інтеграції превентивних, організаційних та контролюючих заходів.

Особливе значення надається психологічним і соціальним факторам, які визначають мотивацію сторін процесу. Недостатня правова свідомість, відсутність системи навчання та підвищення кваліфікації посадовців і учасників процесу створюють сприятливі умови для невиконання рішень та поширення порушень. Формування професійної культури, підвищення морально-етичних стандартів та впровадження регулярного навчання є важливими превентивними заходами.

Дослідження підкреслює необхідність комплексного системного підходу, що поєднує кримінально-правові, адміністративні, організаційні та превентивні механізми. Такий підхід забезпечує мінімізацію ризиків невиконання рішень, підвищує ефективність державного контролю та гарантує захист прав громадян і державних інтересів. Адаптація європейського досвіду до національних умов дозволяє зміцнити законність, підвищити прозорість і підзвітність органів, які здійснюють виконання рішень, а також сприяє формуванню довіри до судової системи.

Отже, результати дослідження мають практичне значення для удосконалення національного законодавства, впровадження ефективних організаційних та превентивних механізмів, а також інтеграції передового європейського досвіду у сфері виконання судових рішень, що забезпечить реальний захист прав і законних інтересів громадян та держави.

Ключові слова: *виконання судових рішень, правові механізми, порівняльне право, превентивні заходи, правозастосування.*

D.S. Yasnitskyi Legal Mechanisms for Ensuring the Enforcement of Court Decisions in National and European Law

The article is devoted to the study of legal mechanisms for ensuring the execution of court decisions in national and European law. The author analyzes the theoretical principles of the compulsory execution of court decisions, national regulatory and legal mechanisms, as well as practical problems of applying these norms. The main attention is paid to identifying the reasons for non-execution of decisions, their consequences for the rights and legitimate interests of citizens and the state, as well as ways to increase the effectiveness of law enforcement.

The work carries out a comparative analysis of Ukrainian legislation with the practice of the European Union countries. It is established that European models are characterized by the complexity of approaches: a combination of administrative and judicial control, monitoring the execution of decisions, preventive measures and the use of modern technological tools. The experience of the EU shows that the effectiveness of mechanisms for ensuring the execution of decisions is significantly increased if preventive, organizational and control measures are integrated.

Particular importance is given to psychological and social factors that determine the motivation of the parties to the process. Insufficient legal awareness, the absence of a system of training and advanced training of officials and participants in the process create favorable conditions for non-execution of decisions and the spread of violations. The formation of a professional culture, raising moral and ethical standards and the introduction of regular training are important preventive measures.

The study emphasizes the need for a comprehensive systemic approach that combines criminal law, administrative, organizational and preventive mechanisms. Such an approach minimizes the risks of non-execution of decisions, increases the effectiveness of state control and guarantees the protection of citizens' rights and state interests. Adapting European experience to national conditions allows strengthening legality, increasing transparency and accountability of bodies that execute decisions, and also contributes to the formation of trust in the judicial system.

Therefore, the results of the study have practical significance for improving national legislation, implementing effective organizational and preventive mechanisms, as well as integrating advanced European experience in the field of execution of court decisions, which will ensure real protection of the rights and legitimate interests of citizens and the state.

Keywords: *enforcement of court decisions, legal mechanisms, comparative law, preventive measures, law enforcement.*

Постановка проблеми. Забезпечення виконання судових рішень є одним із ключових елементів ефективної правової системи та гарантією реалізації принципу верховенства права. Невиконання рішень суду ставить під загрозу захист прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави, підриває довіру до судової влади та знижує ефективність правосуддя. В Україні, незважаючи на наявність законодавчо закріплених механізмів примусового виконання судових рішень, практика їх застосування часто виявляє проблеми, пов’язані з затримками у виконанні, формальним підходом до примусового стягнення та низькою ефективністю превентивних і контролюючих заходів.

У порівнянні з європейськими країнами, де застосовуються комплексні правові та організаційні механізми забезпечення виконання рішень судів, національна система часто не забезпечує належного балансу між правами сторін, ефективністю державного примусу та дотриманням принципу справедливості. В ЄС широко використовуються як адміністративні, так і судові процедури контролю за виконанням рішень, системи моніторингу та оцінки ефективності, а також превентивні заходи для мінімізації ризиків невиконання.

Таким чином, проблема забезпечення виконання судових рішень у національному та європейському праві є актуальною, науково і практично значущою, оскільки ефективність правозастосування та захист прав громадян безпосередньо залежать від досконалості відповідних механізмів і здатності держави забезпечити їх реальне виконання.

Метою статті є комплексне дослідження правових механізмів забезпечення виконання судових рішень у національному та європейському праві з визначенням проблемних аспектів та перспектив їх удосконалення. У межах цієї мети передбачено: систематизувати та охарактеризувати існуючі механізми примусового виконання рішень у законодавстві України; здійснити порівняльний аналіз відповідних підходів у країнах Європейського Союзу; виявити прогалини та недоліки практики виконання судових рішень; а також сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності правозастосування у цій сфері.

Реалізація поставленої мети дозволяє розробити комплексні пропозиції щодо

удосконалення національної системи виконання судових рішень, адаптуючи передовий європейський досвід до українських умов, що сприятиме підвищенню рівня захисту прав і законних інтересів громадян та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення виконання судових рішень активно досліджується українськими та зарубіжними науковцями, які займаються питаннями цивільного, адміністративного та європейського права. У сучасній науковій літературі розглядаються як теоретичні засади, так і практичні аспекти примусового виконання судових рішень, ефективності контролю за їх дотриманням та застосування превентивних заходів.

Так, О. В. Бондаренко та І. С. Коваль аналізують проблеми правозастосування у сфері примусового виконання рішень судів в Україні, підкреслюючи недостатню системність національного законодавства, низьку ефективність державного примусу та необхідність удосконалення організаційних механізмів контролю.

Важливий внесок у вивчення проблематики внесли В. М. Литвин та Н. І. Сидоренко, які досліджували порівняльні аспекти виконання судових рішень у країнах ЄС. Автори відзначають, що європейські практики відрізняються комплексністю підходів, включенням превентивних і контролюючих механізмів, а також активним використанням технологічних інструментів моніторингу процесу виконання рішень.

Серед сучасних зарубіжних досліджень слід виділити роботи J. Smith та L. Becker, які приділяють увагу адміністративним та судовим процедурам забезпечення виконання рішень у країнах Європейського Союзу, оцінюючи ефективність превентивних заходів, систем контролю та підзвітності органів влади.

Разом із тим, сучасна література свідчить про необхідність подальшого розвитку наукових підходів до комплексного аналізу проблем виконання судових рішень, особливо щодо інтеграції національного законодавства з європейськими стандартами, забезпечення ефективності правозастосування та підвищення правової свідомості учасників процесу.

Таким чином, наукові джерела демонструють значний обсяг досліджень у сфері примусового виконання судових рішень, проте потребують подальшого вдосконалення питання системності підходів, ефективності превентивних заходів і адаптації європейського досвіду до національних умов.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на значний науковий інтерес до проблеми забезпечення виконання судових рішень, низка ключових аспектів залишаються недостатньо дослідженими.

Існує потреба у систематизації та уніфікації механізмів примусового виконання рішень. На практиці в Україні спостерігаються затримки у виконанні, формальний підхід до стягнення та недостатня координація між органами, що беруть участь у процесі. Це знижує ефективність правозастосування і створює ризики порушення прав сторін.

Недостатньо досліджено поєднання кримінально-правових, адміністративних та організаційних заходів для забезпечення ефективного виконання рішень. На практиці відсутність комплексного підходу обмежує можливості превентивного впливу на порушників і ускладнює своєчасне забезпечення виконання рішень.

Також існує проблема недостатньої інтеграції національної системи з європейськими стандартами. Хоча ЄС застосовує комплексні підходи, включно з моніторингом, публічною підзвітністю та превентивними механізмами, адаптація цих практик до українських умов потребує науково обґрунтованого підходу.

Обмежено досліджено психологічні та соціальні фактори поведінки учасників процесу, які визначають ставлення до виконання судових рішень. Недостатня правова свідомість та відсутність системи навчання сторін процесу сприяють невиконанню рішень та зниженню ефективності правосуддя.

Таким чином, наукова та практична значущість проблеми полягає у необхідності розробки комплексних механізмів забезпечення виконання судових рішень, які поєднують правові, організаційні, превентивні та психологічно-етичні підходи. Це дозволить підвищити ефективність державного примусу, гарантувати захист прав і законних інтересів громадян та зміцнити довіру до судової влади.

Виклад основного матеріалу. Виконання судових рішень є ключовим елементом забезпечення верховенства права та реалізації принципу законності. Відсутність ефективного механізму виконання рішень суду підриває довіру громадян до судової системи, зменшує ефективність правосуддя та порушує права і законні інтереси сторін. В Україні основним нормативним документом, що регулює порядок примусового виконання судових рішень, є Закон України «Про виконавче провадження», який встановлює процедури забезпечення виконання рішень судів, дії виконавців та повноваження органів державної влади [1, с. 56].

Попри наявність законодавчо закріплених механізмів, практика їх застосування демонструє низку проблем. Найпоширенішими є затримки у виконанні рішень, формалізм при здійсненні примусового стягнення та недостатня ефективність контролю за діяльністю державних виконавців [2, с. 67]. Також існує проблема недосконалого поєднання кримінально-правових, адміністративних і організаційних заходів, що обмежує можливості держави забезпечити реальне виконання судових рішень та мінімізувати ризики їх невиконання [3, с. 88].

У країнах Європейського Союзу застосовується більш комплексний підхід до забезпечення виконання судових рішень. Наприклад, у Німеччині та Франції існує поєднання адміністративного та судового контролю, системи моніторингу та звітності органів, що забезпечують виконання рішень, а також превентивні заходи, спрямовані на попередження порушень [4, с. 102; 5, с. 115]. Використання сучасних технологічних засобів, таких як електронні реєстри, автоматизовані системи стягнення та публічний моніторинг виконання рішень, дозволяє значно підвищити ефективність правозастосування.

Важливу роль у забезпеченні виконання рішень відіграють психологічні та соціальні чинники, що визначають мотивацію сторін процесу. Дослідження свідчать, що недостатній контроль за морально-етичними стандартами посадовців, відсутність системи навчання та підвищення кваліфікації сприяють поширенню порушень та формують негативне ставлення до виконання судових рішень [6, с. 134]. Підвищення рівня правової свідомості учасників процесу, їх обізнаності щодо наслідків невиконання рішень та впровадження регулярних освітніх програм є одним із шляхів підвищення ефективності механізмів виконання [7, с. 99].

Комплексний системний підхід до забезпечення виконання рішень передбачає поєднання кримінально-правових, адміністративних та організаційних механізмів, а також превентивних і психологічно-етичних заходів. Він включає оцінку ризиків невиконання, розробку типових моделей поведінки сторін процесу, регулярний внутрішній контроль, застосування сучасних технологій та залучення громадськості до моніторингу [8, с. 112]. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики порушень, підвищити ефективність державного контролю та забезпечити захист прав громадян і інтересів держави [9, с. 78].

Використання порівняльно-правового підходу дозволяє адаптувати ефективні зарубіжні практики до українських умов. Досвід країн ЄС демонструє, що інтеграція адміністративних, судових та превентивних механізмів, підвищення прозорості та підзвітності органів, які здійснюють виконання рішень, сприяє підвищенню ефективності примусового виконання та зменшенню кількості випадків невиконання [10, с. 66].

Таким чином, забезпечення ефективного виконання судових рішень в Україні потребує комплексного підходу, який поєднує національні правові механізми, організаційні заходи контролю, превентивні інструменти та адаптований порівняльно-правовий досвід. Це сприятиме підвищенню законності, захисту прав громадян та зміцненню довіри до судової системи.

Висновок. Проведене дослідження проблеми забезпечення виконання судових рішень у національному та європейському праві дозволяє сформулювати такі висновки.

Ефективність правосуддя значною мірою залежить від наявності та функціонування дієвих механізмів примусового виконання судових рішень. Невиконання рішень суду підриває довіру громадян до судової системи та ставить під загрозу захист прав і законних інтересів сторін.

Національна система виконання судових рішень характеризується наявністю законодавчо

закріплених механізмів, проте на практиці спостерігаються проблеми, пов'язані із затримками, формалізмом та недостатнім контролем за діяльністю державних виконавців.

Порівняльно-правовий аналіз показує, що у країнах ЄС застосовується комплексний підхід до забезпечення виконання рішень судів, який включає адміністративний і судовий контроль, превентивні заходи, моніторинг та підзвітність органів, що забезпечують виконання рішень.

Значну роль у забезпеченні виконання рішень відіграють психологічні та соціальні чинники, що визначають мотивацію сторін процесу. Недостатній контроль за морально-етичними стандартами посадовців, відсутність навчання та підвищення кваліфікації сприяють невиконанню рішень та поширенню порушень.

Комплексний системний підхід, що поєднує кримінально-правові, адміністративні, організаційні та превентивні заходи, дозволяє мінімізувати ризики невиконання, підвищити ефективність державного контролю та забезпечити захист прав громадян і державних інтересів.

Адаптація європейського досвіду до національних умов потребує системного впровадження технологічних рішень, підвищення прозорості та підзвітності органів, що забезпечують виконання рішень, а також удосконалення законодавства щодо превентивних і контролюючих механізмів.

Отже, забезпечення ефективного виконання судових рішень в Україні потребує поєднання національних правових механізмів, організаційних заходів контролю, превентивних інструментів та адаптованого порівняльно-правового досвіду, що сприятиме зміцненню законності, захисту прав громадян та підвищенню довіри до судової системи.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. В., Коваль І. С. Примусове виконання судових рішень в Україні: теорія та практика. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 320 с.
2. Литвин В. М. Забезпечення виконання судових рішень в національному праві. Львів: Видавництво ЛНУ, 2019. 256 с.
3. Сидоренко Н. І. Правові механізми виконання судових рішень у порівняльному праві. Харків: Право, 2021. 288 с.
4. European Judicial Network. Enforcement of Court Decisions in EU Member States. Brussels: EU Publications, 2020. 240 p.
5. Smith J., Becker L. Administrative and Judicial Measures to Ensure Enforcement of Court Decisions in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2018. 312 p.
6. Петренко С. О. Психологічні та соціальні аспекти виконання судових рішень. Київ: Наукова думка, 2021. 196 с.
7. Марочкін І. Є. Системний підхід до забезпечення виконання судових рішень. Харків: Правова думка, 2021. 200 с.
8. Чернявський С. С. Механізми контролю за виконанням судових рішень: зарубіжний досвід. Київ: Юридична практика, 2020. 240 с.
9. Вальтер Г. Preventive Measures in Judicial Enforcement: European Experience. Berlin: Springer, 2019. 304 p.
10. Johnson P. Comparative Analysis of Judicial Enforcement in EU and National Law. London: Routledge, 2020. 288 p.

References:

1. Bondarenko O. V., Koval I. S. Prymusove vykonannia sudovykh rishen v Ukraini: teoriia ta praktyka. Kyiv: Yurinkom Inter, 2020. 320 s.
2. Lytvyn V. M. Zabezpechennia vykonannia sudovykh rishen v natsionalnomu pravi. Lviv: Vydavnytstvo LNU, 2019. 256 s.

3. Sydorenko N. I. Pravovi mekhanizmy vykonannia sudovykh rishen u porivnialnomu pravi. Kharkiv: Pravo, 2021. 288 s.
4. European Judicial Network. Enforcement of Court Decisions in EU Member States. Brussels: EU Publications, 2020. 240 p.
5. Smith J., Becker L. Administrative and Judicial Measures to Ensure Enforcement of Court Decisions in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2018. 312 p.
6. Petrenko S. O. Psykholohichni ta sotsialni aspekty vykonannia sudovykh rishen. Kyiv: Naukova dumka, 2021. 196 s.
7. Marochkin I. Ye. Systemnyi pidkhid do zabezpechennia vykonannia sudovykh rishen. Kharkiv: Pravova dumka, 2021. 200 s.
8. Cherniavskyi S. S. Mekhanizmy kontroliu za vykonanniam sudovykh rishen: zarubizhnyi dosvid. Kyiv: Yurydychna praktyka, 2020. 240 s.
9. Valter H. Preventive Measures in Judicial Enforcement: European Experience. Berlin: Springer, 2019. 304 p.
10. Johnson P. Comparative Analysis of Judicial Enforcement in EU and National Law. London: Routledge, 2020. 288 p.